

O právních poměrech ze skriptur.

Doc. Dr. František Vážný.

I.

Právním poměrem ze skriptury vyrozumíváme poměr mezi tím, kdo je ze skriptury zavázán, a tím, kdo je oprávněn, aby se domáhal splnění tohoto závazku.

Skripturou pak v dalším vyrozumíváme listinu, která je pro povinnost, plnění podle jejího písemného obsahu, a pro materiální nárok, odpovídající povinnosti té, ve všech směrech nutnou podmínkou, čili ohledně níž platí, že jest vznik, existence (trvání, změna) i zánik dotčeného poměru právního na ní závislý. Jsou to konkrétně cenné papíry, znějící na majitele (auporteurpapíry), a cenné papíry, znějící na řad (ordrepapíry). Tyto papíry, u nichž je plně splněna uvedená podmínka, jsou zvány cennými papíry dokonalými, i lze je — obdobně — řaditi mezi dokonalé skriptury. Jen výjimkou setkáváme se u těchto papírů s tím, že neplatí plně uvedená vlastnost; tak akcie na majitele i na řad, přes to, že je jinak dokonalým cenným papírem, není pro vznik příslušného poměru nutnou podmínkou, neboť tento vzniká nezávisle na vydání tohoto papíru — totiž momentem pravoplatného vzniku akciové společnosti, t. j. zápisem jejím do rejstříku; ba je akcie, dříve vydaná, neplatná*) [čl. 178, odst. 1 obch. zák., jenž platí nejen pro akciovou komanditní společnost, nýbrž i pro akciovou společnost vůbec.] Se zřetěním k tomu lze mluvit o akcii jako o nedokonalém papíru, resp. nedokonalé skriptuře alespoň v otázce vzniku dotyčného poměru. Ovšem jde tu — se zřetěním k tomu, že se jedná pouze o otázku vzniku příslušného poměru — jen o »nedokonalost« v menší míře, než tomu je u rektapapírů.

Mezi cennými papíry na majitele a na řad zvláště vý-

*) Poměr mezi akcionářem a akciovou společností se zakládá společenskou smlouvou, nikoli akcií. Jinak však jsou práva a povinnosti akcionářovy závislé na existenci akcie.

značnými s hlediska naprosté neodvislosti na kause jsou papíry abstraktní (na př. směnka, šek). Také arciť u papírů kausálních existuje samostatnost skripturního závazku, t. j. nezávisle na poměrech mimoskripturních. Ale tím, že tu je se dovoláváno ve skripturním závazku i na poměry mimoskripturní jakožto kausu příslušného závazku, je umožněno dlužníku z takového papíru se těchto okolností dovolávati námitkou, a to — na rozdíl od abstraktních papírů — nejen pouze proti věřiteli (žalujícímu), s nímž je dlužník bezprostředně v příslušném (kausálním) vztahu, nýbrž proti každému věřiteli. Tím jest arciť »skripturnost« těchto papírů přece jen v poměru k papírům abstraktním oslabena.

Mezi d o k o n a l é skriptury nepatří třetí kategorie cených papírů, totiž papíry znějící na jméno, au nom papíry, resp. rektapapíry. Tyto papíry nejsou totiž ve všech směrech nutnou podmínkou pro příslušný poměr; zejména platí o nich, že se převod dotyčného práva uskutečňuje normálním občanskoprávním způsobem, totiž cessí. Odevzdání papíru tu zpravidla není vůbec zapotřebí (i kde z povahy věci je odevzdání papíru třeba, na př. u akcie au nom, ježto bez něho nelze příslušné právo uplatňovati, není přece odevzdání papíru existentní podmínkou cesse). Tyto papíry vykazují i v jiných směrech úchylnky od papírů na majitele a na řad (spec. v otázce vlastnického nabývání papírů přes nedostatky práva auktora a dále v otázce zkoušení legitimace toho, kdo uplatňuje právo z papíru, dlužníkem z papíru).

Přes to však vzhledem k tomu, že také u těchto papírů je jinak existence příslušného poměru závislá na papíru (což platí spec. o poměru mezi prvním oprávněným z papíru a dlužníkem z papíru), takže v tomto ohledu lze i tu mluvit o závazku »e x s c r i p t u r a«, řadíme také tyto papíry — na rozdíl od listin pouze průvodních či průkazných, majících jen důkazní účinek stran právního poměru, jehož se týkají (mají význam nejvýše jen formálněprávní) a dále od listin dispoitivních, resp. konstitutivních, které jsou pouze pro vznik příslušného poměru nutnou podmínkou, jinak však v dalších směrech mají nejvýše jen význam důkazní, a konečně i od listin pouze legitimačních, jež jsou v podstatě rovněž jen listinami důkazními, ale zároveň i slouží k usnadnění zkoumání legitimace oprávněného dlužníkem (při čemž pro

příslušný poměr nejsou materiálněprávní podmínkou), mezi skriptury, arci nedokonalé. I nelze při výkladech o skripturách pominouti také tyto papíry.

Hledíc k uvedenému, rozumíme tedy skripturami, resp. skripturními závazky dokonalými především cenné papíry na majitele a na řad, resp. závazky z těchto papírů, a to v první řadě abstraktní, v druhé řadě pak kausální. Dále pak mezi skriptury řadíme též — jako typ nedokonalých skriptur či skripturních závazků — cenné papíry na jméno znějící, také tu arci obdobně v první řadě abstraktní a v druhé řadě kausální (na věci zásadně nic nemění to, že náš právní řád všeobecně dovoluje pouze kausální papíry, resp. závazky, abstraktní pak připouští jen tam, kde je to výslovně zvláštní normou dovoleno).

Pro všechny skriptury platí, že se povinnost k plnění z nich zakládá na písemném projevu vůle. Tím, že je tento projev vůle sepsán v listině, je dána její specifikace jakožto skriptury. Jde tu pak o písemný projev vůle jednostranný, směřující k plnění ve prospěch každého, kdo listinu »má«, totiž přesně řečeno, kdo je vlastníkem papíru. Tato podmínka vyzírá z řady pozitivních ustanovení norem občanského a obchodního (směnečního) práva. Tím je dán základní pojmový znak skriptur.

Povinnost skripturně zavázaného je povinností ze skriptury, to znamená, že rozsah tohoto závazku je určen skripturním prohlášením. Mimoskripturní poměry jsou v zásadě pro skripturní závazek nerozhodny, ledaže by byly učiněny součástí skripturního prohlášení. To platí v principu o všech skripturách; u rektapapírů ovšem uvedené platí v plné míře jen pokud jde o poměr mezi skripturním dlužníkem a prvním skripturně oprávněným. Skripturně zavázaný může — konsekventně s uvedeným — namítati proti tomu, kdo uplatňuje nárok ze skriptury, pouze skutečnosti, jež se jednak týkají otázky vlastnictví papíru — což je podmínkou věřitelství ze skriptury, — jednak skutečnosti, jež plynou z obsahu skripturního prohlášení. Z mimoskripturních skutečností může uplatňovati pouze skutečnosti, jež mu osobně přísluší z bezprostředního jeho poměru právě proti dotčenému věřiteli, skripturní nárok vymáhajícímu. Proti dalšímu skripturnímu nabyvateli papíru, resp. práva z něho způsobem, zakládají-

cím u těch kterých cenných papírů originární nabytí (sr. níže), však již tyto skutečnosti uplatňovati nemůže, předpokládajíc, že jde o nabyvatele bonae fidei, t. j. nabyvatele nevědoucího — při nabytí papíru — o existenci námitek, jemuž s toho hlediska nelze přičítati škodný úmysl proti dlužníku; není-li tomu tak, může uvedené uplatňovati, arci pouze exceptione doli. Pokud ovšem nejde o nabytí práva z papíru s účinkem originárního nabytí, t. j. při *auporteurpapírech* pouhou tradicí papíru, při *ordrepapírech* *indosementem*, resp. při *blankoindosementu* též pouhou tradicí, kde tedy se převod děje občanskoprávní *cessí* — tak tomu je vždy u *rektapapírů* — uvedené o »vyloučení námitek z osoby předchůdce« neplatí (u *ordrepapírů* mluví se o vyloučení námitek *ex persona indossantis*).

Také však skripturně oprávněný může uplatňovati pouze to, co vyplývá ze skripturního prohlášení, i nemůže v zásadě uplatňovati při tom i skutečnosti *mimoskripturní*.

Závazek ze skriptury směřuje konec konců k nějakému plnění se strany zavázaného a uplatňování tohoto se strany oprávněného ze skriptury; to platí o všech skripturách, arci v první řadě o těch, jež se týkají poměrů obligačněprávních, avšak také — byť i ne jedině — o jiných (na př. papíry, zřízené o věcném právu, jako skladní listy, o podílnictví ve společnosti, jako akcie a j.). Mluví-li se při skriptuře o »dlužníku« skripturním a »věřiteli« skripturním, neznamena to, že by vždy šlo jen o obligačněprávní cenný papír.

Pojem cenného papíru, resp. skriptury není ani v občanském ani v obchodním zákoně nikterak vymezen; normy o cenných papírech, v těchto zákonech obsažené, — jedná se hlavně o obchodní zákon, který jedině má do jisté míry systematické normy o cenných papírech, kdežto občanský zákon má toliko několik ustanovení, jež se cenných papírů pouze dotýkají — neupravují podrobně náležitosti i právní poměry z cenných papírů, nýbrž spíše vytýkají jen jednotlivosti. Ze speciálních zákonů především směnečný zákon č. 1/1928 a pak zákon šekový č. 84/1906 a částečně i zákon skladištní č. 64/1889 upravují jednotlivosti, týkající se speciálních druhů cenných papírů: směnky, šeku a skladištního listu. Řada ustanovení směnečného zákona, upravující tento prototyp cenného papíru na řad, má též všeobecný význam pro

ordrepapíry vůbec, neboť podle článku 305 obchod. zákona platí na ordrepapíry vůbec; potud mají ráz netoliko normy speciální, nýbrž i všeobecné. Jinak celá řada zákonů, zabývajících se při úpravě určitých poměrů právních bud' cennými papíry vůbec — jako na př. zákon o úschově cenných papírů z 10. X. 1924, č. 241 Sb. z. a n., anebo pouze určitými cennými papíry, na př. zákon čis. 48/1874, týkající se zástavních listů, dekret dvor. komory ze 17. XII. 1847, č. 1105 Sb. z. s., týkající se dílčích dluhopisů, zák. 213/1905 o fundovaných bankovních úpisech, a jiné počítají s pojmem cenný papír jako s něčím již ustáleným, resp. předpokládají základní úpravu. To platí i o těch zákonech a nařízeních, které se cennými papíry zabývají při úpravě poměrů veřejnoprávních; jsou to jmenovitě normy směřující k úpravě měny, jako nařízení č. 31/1918, č. 47/1919, č. 644/1919, č. 327/1919, zákon č. 46/1924, č. 84/1913. Také ty přejímají pojem »cenný papír« jako již daný v právu soukromém, spec. obchodním.

Nejdůležitější normy o cenných papírech nalézáme arci v obchodním zákoně. Sedem materiae nalézáme ve čtvrté knize obchod. zákona ve člancích 301 a násl. (slovenský obchodní zákon má příslušná ustanovení o cenných papírech, jež jsou — vůči našemu obch. zák. — poněkud obsírnější, v §§ 294 a následujících). Tu jsou normy, týkající se jak papírů na jméno, tak i na řad a na majitele. Podrobnější předpisy jsou tu však pouze stran papírů na řad a částečně papírů na jméno. Stran papírů na majitele jest tu jediné ustanovení v článku 307,*) upravující pouze otázku vlastnického nabytí papíru au porteur (jakožto podmínku věřitelství z papíru) přes nedostatek práva auktora (stačí neobmyslné držení papíru, aniž je třeba podmínek, platících podle čl. 306 obch. zák., t. j. i když zcizení papíru — a stejně zastavení — se stalo od nekupce a byť i byl papír ukraden nebo ztracen). Tomuto ustanovení jest paralelní v občanském zákoně § 371, s čímž jest v souvislosti ustanovení 2. věty § 1393 obč. zák. Jinak však nemáme o těchto papírech základních ani podrobných ustanovení ani v obchodním ani v občanském zákoně a také některé, shora zmíněné speciální zákony a na-

*) Ustanovení čl. 307 obch. zák. nepředpokládá ani kupce, ani obchod (vlivem formalisace obch. práva jsou tu v tomto směru papíry na majitele znějící obch. zákonem upraveny bez ohledu na to, zda jde o poměry obchodní či nic).

řízení v této věci rovněž ničeho nestanoví. Tato mezera v našem pozitivním právu je však doplněna obyčejovým právem. A tak jsou základní principy, na kterých spočívá právní stav cenných papírů *au porteur* (na př. otázka originárního nabytí práva z papíru, byť i šlo o derivativní nabytí papíru a s tím související otázka vyloučení námitek z osob předchůdců) založeny již v právu obyčejovém. Také další cenné papíry, totiž rektapapíry, jež mají povahu cenných papírů nedokonalých, nejsou podrobněji nikde upraveny. Pokud se týká obchodního zákona, jsou tu dotčeny papíry v čl. 301 a 302, které jsou rektapapíry, znějící prostě na jméno, t. j. bez doložky na řad; jsou to především poukázky a závazné listy, které byly vystaveny od kupců o plnění peněz nebo kvantity zastupitelných věcí nebo cenných papírů, aniž jest v nich povinnost k plnění učiněna závislou na plnění vzájemném. Tyto papíry mohou být, jak stanoví druhý odstavec cit. článku, vydány jako papíry kausální nebo abstraktní; k platnosti jejich není zapotřebí udání *causae debendi* a rovněž nikoli tak zv. valutové doložky, značící poměr mezi výstavcem a oprávněným z papíru (*»remitentem«*), totiž jakým způsobem výstavce papíru dostal nebo dostati má úplatu. Papíry tyto jsou v určitém směru paralelou směnce cizí a vlastní, kteréžto papíry, speciálně upravené, jsou arci vždy papíry abstraktní. Dále jsou to papíry, vydané o zboží (neb o jiných věcech movitých), nacházejícím se v dopravě, námořní: *konosementy*, pozemní: nakládací listy (na rozdíl od nákladních listů, které jsou pouze papíry důkazní) a posléze uschované ve veřejných skladištích: skladní listy (*recepisy* a *varanty*) a konečně listy o zápůjčkách námořních a námořní pojistky. Papíry tyto, jejichž úpravu obsahují příslušné speciální normy obch. zák. o dopravě, resp. zák. skladištního 64/1889, jsou kausální. Jsou, nezní-li výslovně na řad (na rozdíl od t. zv. zákonných *ordrepapírů*, jako směnky, akcie), papíry na jméno znějícími. Pokud jde o tyto papíry o zboží v dopravě nebo ve veřejném skladišti se nalézajícím, ať jde o papíry na jméno či na řad, mají účinek tak zv. odevzdací listiny, totiž odevzdání jejich příjemci, legitimovanému i oprávněnému z nich, má ve příčině nabytí práv, na tradiční zboží závislých, též právní efekt, jako odevzdání zboží samého; zásada tato, vytčená jen pokud jde o skladní listy

v § 23, odst. 1 skladištního zákona z 28. dubna 1889, č. 64 ř. z. — další předpis v § 23, odst. 2 není přesný, hledíc k základním ustanovením obč. zák. o odevzdání (tradici) —, platí však i o nakládacích listech (stran konosementů má německý obch. zák. výslovné ustanovení o odevzdacím jejich účinku v § 647, ohledně nakládacích listů pak v § 450). Přes to, že uvedený účinek, spojený s odevzdáním těchto papírů, platí jak pokud jde o tyto papíry na jméno, tak i na řad, jest přece — vzhledem k tomu, že papíry na jméno, jak uvedeno, nejsou cennými papíry dokonalými — účinek ten u papírů au nom v důsledku jejich povahy v jistých směrech omezen. To platí jmenovitě v otázce legitimace oprávněného — o zkoušení této dlužníkem platí jiná zásada než u papírů na řad a na majitele, v otázce vlastnického nabytí papíru, jež není upravena tak liberálně jako u papírů na řad a na majitele, zejména však v otázce převodu práva z papíru, jež se tu děje obecným způsobem, totiž cessí, což má arci důležitý význam pokud jde o přípustnost námitek. Uvedené, jež charakterisuje vůbec rektapapíry, znamená, že »skripturnost« rektapapírů — na rozdíl od papírů na řad a na majitele — je omezena.

Uvedené zásady arci nejsou vesměs pozitivně normovány, lze je po příp. pouze nepřímou dedukovati ze souvislosti norem, řešících poměry obdobné. Jinak se zakládají v právu obyčejovém.

Pro uvedené papíry au nom platí arci též ustanovení čl. 303, odst. 2, třeba by z kontextu v první řadě mířilo na papíry indosovatelné, ovšem jen v poměru mezi dlužníkem z papíru a prvním oprávněným z papíru, třeba tu nešlo o bezprostřední kausální poměr mezi uvedenými (jistou paralelou k tomu je ustanovení § 1402 obč. zákona) a ust. 3. odst. cit. článku, takže v tomto směru lze též u rektapapírů mluvit o závazku »secundum scripturam« a řadíme je proto též mezi skriptury, arci nedokonalé. Další ustanovení o těchto papírech (nehledíc k čl. 306, který, pokud mluví o »movitých věcech«, jest vztahovati i na ony rektapapíry, najmě rektaakcie, u nichž z povahy věci se k perfekci cesse vyžaduje i odevzdání papíru, an by bez papíru výkon práva, jehož se papír týká, nebyl možný) již obchodní zákon nemá.

Pokud jde o některé speciální druhy rektapapírů, jmenovitě rektaakcie, rektašek a rektasměnku, sluší poukázati k příslušným speciálním normám akciového práva v obchod. zákoně resp. normách, jej doplňujících, a dále k předpisům šekového a směnečného zákona.

Nejpodrobnější poměrně předpisy má obchodní zákon — arci v s o u v i s l o s t i s e s m ě n e č n ý m z á k o n e m, na nějž se pro ordrepapíry vůbec v článku 305 odvolává — o papírech znějících na řad (ordrepapírech).

Ale ani tu neobsahuje obchodní zákon úpravu všech otázek, týkajících se právní povahy těchto papírů a poměrů z nich.

Obchodním zákonem upravené papíry na řad, uvedené v čl. 301 a 302, jsou, jak uvedeno, těmito papíry pouze, o b s a h u j í - l i d o l o ž k u n a ř a d. Také o nich platí, že mohou být kausální nebo abstraktní (je tu tedy abstraktnost papíru v ý s l o v n ě z á k o n e m u z n á n a tak, jako ve příčině směnky směnečným zákonem, ve příčině šeku zákonem šekovým); jinak platí sice podle našeho práva volnost k vydávání ordrepapírů s účinky, stanovenými v obchodním, pokud se týče směnečném zákoně, ale třeba podle všeobecných zásad občanského práva požadovati, aby papír obsahoval causam debiti, čili musí býti papíry kausálními.

Obchodním zákonem a dále směnečným řádem (resp. nyní směnečným zákonem),*) na jehož ustanovení se obch. zákon v článku 305 výslovně odvolává, jsou ve příčině ordrepapírů řešeny tyto otázky:

právní účinek indosamentu (podle obč. zák. jen transportní, nikoli i garanční; týž platí jen podle speciálních zákonů o indosamentu směnky, šeku, varantu);

vyloučení námitek ex persona indossantis;

formální náležitosti indosamentu;

legitimace oprávněného z ordrepapíru;

amortisace papíru, pokud jde o papíry, uvedené v čl. 301 (pro papíry, uvedené v čl. 302, platí, pokud není norem zvláštních, normy obecné, které jsou obsaženy v císař. na-

*) Podle § 107, odst. 2. směneč. zákona platí, že — pokud se zákony a nařízení dovolávají předpisů, zrušených směneč. zákonem, uvedených v odst. 1 cit. § — jest přiměřeně použití ustanovení posléz uvedeného zákona.

řízení z 31. srpna 1915, č. 257 ř. z. o umořování listin, resp. vládní nařízení č. 406/1919);

nabytí vlastnictví papíru na řad přes nedostatek práva auktorova.

O jednotlivostech, pokud se týká uvedených otázek, se v souvislosti s příslušným výkladem zmíníme ještě níže.

Občanský zákon má, jak již uvedeno, pouze několik ustanovení, dotýkajících se cenných papírů, spec. ve věci souvislosti práva z papíru, resp. věřitelství papíru, a vlastnictví papíru a otázky nabytí vlastnictví cenného papíru přes nedostatek práva auktorova.

Z ustanovení těchto — jsou to §§ 371 a 1393 obč. zák. — plyne pro cenné papíry (obč. zákon mluví *verbis expressis* toliko o dluhopisech, znějících na předložitele, což osnova obč. zák. správně rozšiřuje na cenné papíry vůbec) zásada souvislosti papíru, recte vlastnictví papíru s právem z papíru.

Kromě toho arci jsou v občanském zákoně některé normy, které se sice nezabývají přímo úpravou právních poměrů z cenných papírů, ale upravují poměry podobné, které mohou v některých směrech sloužiti za základ ke konstrukci právních poměrů z cenných papírů.

Sem patří v první řadě ustanovení obč. zák. § 1400 a násl. (ve znění III. dílčí novely) o poukázce (asignaci). O § 1402 byla již shora učiněna zmínka; ustanovení toto je v jistém směru i základním pokud jde o rozsah závazku, založeného (jednostranným) akceptem. Podle něho může asig-nát, přijavší poukázku, vůči asignantovi uplatňovati, nejde-li o abstraktní asignaci, i námitky z jednání, jsoucího základem poukazu, pokud toto jednání bylo pojato do assignace.

Ustanovení obč. zák. o asignaci jsou v jistém směru základem pro papíry, ve kterých vystavitel papíru vyzývá adresáta (asignáta — trasáta), aby plnil osobě, které má býti podle tohoto písemného vyzvání plněno (remitentu). Akceptem se zakládá (hlavní) dluh z papíru.

Tam, kde nejde o papíry této formy, i jde o pouhé zavazující papíry, znějící tomu, kdo je v papíru vyznačen nebo na jehož řad je papír převeden nebo vůbec pouhému presentantu papíru, nepřicházejí arci normy o asignaci v úvahu. Tu však přicházejí, pokud jde o postavení oprávněného z pa-

píru, v jistém směru — s modifikací, že, pokud jde o papíry, neběží o smluvní závazek — v úvahu normy obč. zák. o jednáních ve prospěch osoby třetí (§§ 881—882). Jmenovitě úprava otázky právního postavení *tertia* a jeho sukcese v práva jeho předchůdců je pro řešení téže otázky stran oprávněného z papíru v jistém směru rázu zásadního.

Cennými papíry ve smyslu uvedeném, tedy nejen dokonalými, nýbrž i nedokonalými, nejsou papíry průkazní (důkazní) a t. zv. *dispositivní* či *konstitutivní* a dále pouhé papíry *legitimační*, i nelze je proto řaditi mezi *skriptury*, ani nedokonalé. Všechny tyto papíry nejsou totiž pro právní poměr, jehož se týkají, resp. jeho existenci a trvání, *materielně právní podmínkou*; toliko papíry *dispositivní* jsou v jediném směru *materielně právní podmínkou*, avšak toliko pro vznik právního poměru, jehož se týkají. Ježto jinak pro existenci jeho a trvání nejsou takovouto podmínkou, nemají charakter cenných papírů, ani nedokonalých.

Pokud jde o tak zvané *legitimační listiny*, třeba poznamenati, že sluší rozeznávati *pouhé legitimační listiny*, totiž listiny, které nemají pro právní poměr, jehož se týkají, *materielně právní význam* v žádném směru, nýbrž obsahují — pouze k účelu usnadnění a urychlení výkonu práva, jehož se týkají — zvláštní doložku *legitimační*, t. zv. *au porteur* doložku — tyto listiny nejsou cennými papíry i nepřicházejí při výkladech o *skripturách* v úvahu (právní poměry, jichž se týkají, se řídí předpisy všeobecnými) a cenné papíry, znějící na určité jméno, tudíž *rektapapíry* se *střídavou* či *alternativní auporteur-doložkou*. Také tu řečená doložka má — sama o sobě — význam pouze *legitimační*, i nemění nic na podstatě dotyčného papíru, který zůstává *rektapapírem*, arci — na rozdíl od obyčejných *rektapapírů* — *rektapapírem* s usnadněným výkonem práva z papíru, pokud se týče se zjednodušenou zkouškou *presentantova* plnění se strany dlužníka, o placení dožádaného. U těchto papírů (na př. *alternativního šeku*) jest tudíž — na rozdíl od obyčejných *rektapapírů* — »*skripturnost*« rozšířena v uvedeném směru.

II. Vznik právního poměru ze skriptury.

Podmínky vzniku právního poměru ze skriptury jsou především: vyhotovení resp. vystavení pravoplatné listiny (nesoucí skripturní prohlášení dlužníkovo), t. j. formálně platný cenný papír; to jsou podmínky o b j e k t i v n í. Dále jsou tu nutny podmínky, které se uskutečňují v osobách, skripturního poměru zúčastněných, a to jednak na straně pasivní, zavázaného: pravoplatný zavazující skripturní akt osoby, způsobilé k příslušnému závazku, na straně aktivní, oprávněného, pak nabytí vlastnictví k papíru tím, kdo je příslušným způsobem legitimován; to jsou podmínky s u b j e k t i v n í. Tedy: vyhotovení a sepsání papíru, majícího charakter papíru cenného, jenž obsahuje pravoplatný zavazující skripturní akt dlužníkův a nabytí vlastnictví tohoto papíru osobou legitimovanou jsou akty, zakládajícími skripturní právní poměr. Obojích momentů je ke vzniku skripturního závazku zapotřebí. Samo sepsání listiny, i když obsahuje pravoplatný závazek dlužníkův, nestačí. Pokud se listina nachází v rukou (skripturního) dlužníka, není tu ještě skripturního závazku, resp. skripturního poměru. Jakmile však kdo jiný nabude vlastnictví listiny, a to jakýmkoli způsobem (derivativně nebo originárně), vzniká skripturní závazek, resp. poměr ze skriptury, který pak trvá až do vrácení vyplaceného papíru, pokud se týče až do jeho zničení. Jest tudíž důvodem vzniku skripturního poměru jednak vyhotovení listiny a dále skripturní zavazující akt vydavatele listiny v této »vtělený«, totiž jeho jednostranný slib, učiněný ve prospěch každého vlastníka listiny,*) jednak nabytí vlastnictví listiny osobou jinou. To jest vznik *sui generis*. Toto vysvětlení pravoplatného vzniku skripturního závazku, které se u nás zakládá v teorii Randově, má jmenovitě tu přednost, že neobsahuje fikcí a že operuje se skutečným, nikoli vymyšleným stavem. Lze je doložit i pozitivními ustanoveními.

Naproti tomu teorie, které hledí vysvětliti vznik skrip-

*) Ježto jde o jednostranný slib, učiněný ve prospěch každého vlastníka papíru, vyplývá z toho logicky, že před nabytím vlastnictví papíru »tertium« k splnění tohoto závazku nedochází. Někteří ze spisovatelů, operujících teorií smluvní — pro stadium před vlastnickým nabytím papíru — používají konstrukce nabídky, uskutečněné vydáním papíru, jež vyžaduje — k realizaci závazku — akceptace.

turního závazku, resp. příslušného poměru smlouvou, používají — více méně — umělých konstrukcí i trpí zejména tím, že často rozlišují mezi právním postavením prvního nabyvatele papíru a postavením dalších nabyvatelů papíru, takže v tomto ohledu trpí nejednotností vysvětlení právního postavení prvního věřitele a dalších věřitelů, pokud se týče i dělí nabývací akt ve vědomí nabyvatele jednotný uměle ve dvě (sr. Hermann-Otavský v pojednání »Vyloučení námitek z osob předchůdců v jednotném řádu směnečném« ve Sborníku věd právních a státních, ročník XV).

Z teorií smluvních, hledících vysvětliti vznik právního poměru z cenného papíru na základě smlouvy, uzavřené mezi vydavatelem papíru a nabyvatelem práva z papíru, jest se v této souvislosti zmíniti jmenovitě o teoriích, operujících se smlouvou, záležející v dání (Begebung) papíru, obsahujícího slib plnění a přijetí papíru, t. zv. »Begebungsvertrag«, a s literárním kontraktem; dále jest se zmíniti o teorii, podle které dlužník (skripturní) uzavírá smlouvu s neurčitým věřitelem, kterýž se determinuje určitým poměrem, totiž vlastnictvím papíru, s odrudami této teorie, teorií pendenční a oferty ad incertam personam, již v naší literatuře zpracoval Hermann-Otavský (který však později sám se přiklonil k teorii Randově) a která netrpí (operujíc tím, že vydáváním papíru se činí smluvní nabídka každému, kdo jest resp. se stane vlastníkem papíru, ať originárně či derivativně, i nabývá tudíž každý věřitel práva z papíru přímo od dlužníka, ježto uzavírá obligační smlouvu, jejíž obsah je v papíru vyznačen, přímo s dlužníkem) výše uvedenou nesrovnalostí, jakou trpí většinou teorie smluvní, jevící se v tom, že vysvětlují jinak právní postavení prvního věřitele a dalších věřitelů. Není účelem tohoto pojednání se blíže zabývatí jednotlivými těmito teoriemi, o čemž bylo i v české literatuře (Šikl, Pavlíček, Sedláček, Hermann-Otavský, Randa), obšírněji na více místech psáno. Vycházíme tuto z Randovy teorie vlastnického nabytí, teorie to základem svým kreační — se strany dlužníka stačí kreační papíru, totiž skripturní (jednostranný) slib, právo z papíru vzniká — a to vždy nově — nabytím vlastnictví k němu. V této souvislosti k otázce teorií o cenných papírech vůbec máme za nutné alespoň co nejstručněji připomenouti toto. Výše uvedené teorie vlastnického nabytí

hledí objasnití především otázku vzniku práva z papíru. Pokud jde o vysvětlení otázky, že věřitel nabývá svého práva, jak je v listině naznačeno, pokud se týče otázky vyloučení námitky z osoby předchůdců, jest s úspěchem používáno též konstrukce smlouvy ve prospěch osoby třetí, resp. modifikace Randovy teorie s použitím této konstrukce (z našich je uvést jmenovitě Sedláčka, O materiálněprávních funkcích pojistky).

Co se tkne otázky o vztahu mezi papírem a právem z něho, jež se, hledíc k třídění papírů na jméno, majitele a řad, a příslušným předpisům o skripturním vyznačení oprávněného redukuje na to, kterým momentem — vedle skripturního označení — určuje se osoba, z papíru oprávněná, přední místo z teorií, tuto věc vysvětlujících, zaujímá teorie vlastnická; s touto teorií se arcí setkáváme jak při výše zmíněných teoriích kreačních, tak i smluvních. Teorie vlastnická dá se dovoditi z pozitivních norem, spec. i norem směnečněprávních (bližší také o této věci jest uvedeno, kromě množství děl cizích autorů, zejména německých, ve spisech našich, shora zmíněných spisovatelů).

Při řešení otázky vzniku právního poměru ze skriptury musíme si býti vědomi podstaty skriptury, totiž listiny, která obsahuje skutkové okolnosti, které jsou pro příslušný právní poměr, z ní vcházející, rozhodnými; to platí jak pokud jde o závazek, tak i nárok; právní poměr, jehož se týká, je závislý na prohlášení písemném, v dotyčné listině obsaženém a na vlastnickém nabytí listiny osobou, podle ní legitimovanou, a to především pokud jde o jeho vznik (pouze u některých skriptur, jmenovitě akcií, vznik, pokud se týče i zánik, příslušného právního poměru nezávisí na listině; z toho důvodu mluvíme tu o skripturách nedokonalých, byť i šlo o akcie, znějící na majitele nebo na řad — u nichž není doložka na řad vyloučena, — jež jsou jinak dokonalé cenné papíry).

Při tom mějme na paměti, jak již shora jsme naznačili, že skripturou není snad pouze skripturní obligace, tak jako není snad jenom cenným papírem onen cenný papír dokonalý, týkající se práva obligačního (třeba skripturní obligace hrály v praktickém životě nejvýznačnější roli). Mezi skriptury patří na př. též akcie, tedy papíry zřízené o právu společen-

ském. Není tedy rozuměti pod slovem »skripturní závazek« a »skripturní nárok« pouze poměr obligačněprávní, nýbrž i jiný, jako společenský (akcie), věcněprávní (skladní list) a j. Než i u těchto skriptur lze — vedle jiného — konstatovati konec konců i závazek resp. jemu odpovídající nárok na určité plnění.*)

S k r i p t u r n í z á v a z e k vzniká, jakmile se dlužník ze skriptury v právoplatné listině zaváže, plniti tomu, kdo papír »má«, totiž kdo je vlastníkem papíru; nemusí to býti pouze ten, komu skripturní dlužník papír odevzdal. Jde tu o jednostranné jednání, nikoli o smlouvu. Sepsání listiny jest perfektní právní jednání, ovšem k založení nároku z papíru samého jako takové nestačí.

S k r i p t u r n í n á r o k totiž vzniká, jakmile osoba, od dlužníka odlišná, jež je, pokud jde o rektapapíry, a — zpravidla — ordrepapíry z papíru legitimována k přijetí plnění podle papíru, nabude vlastnictví papíru, ať způsobem originárním či derivativním.

P r á v n í p o m ě r z e s k r i p t u r y tedy vzniká: vystavením papíru, resp. vydáním jeho v úmyslu, býti na základě jeho zavázán vlastníku papíru a nabytím vlastnictví papíru osobou, legitimovanou z papíru.

Pokud se týká otázky vystavení papíru, obsahujícího právoplatné prohlášení skripturně zavázaného (podmínka směrodatná pro pasivní stránku skripturního poměru), jest uvést, že dostačí již vyhotovení papíru, čili jeho vydání, i netřeba ještě — ke vzniku — požadovati, aby byl papír vydatelem uveden v obchod (t. j. tak zv. emisse, jak učí teorie emisní; sr. jmenovitě Stobbe-Lehmann, Deutsches Privatrecht). Musí pak jíti o vystavení listiny s jistým skripturním obsahem, v němž je obsažena skutková podstata, směrodatná pro příslušný závazek, resp. právní poměr a který je pojmově samostatný, i neodvislý existenčně od (mimoskripturního) základního jednání, jež vedlo k vystavení listiny (i když se činí vztah k tomuto mimoskripturnímu jednání, jak tomu je u kausálních cenných papírů, není tím řečená samostatnost dotčena). A ovšem musí tu býti podpis zavázaného v listině; bez podpisu toho nemůže ke vzniku skripturního zá-

*) Srv. k tomu výstižné odůvodnění u Lehmana »Zur Theorie der Wertpapiere«, str. 39 a násl.

vazku dojíti (vytištění podpisu na místo podpisu vlastnoručního zásadně je nepřípustné na př. u směnky, u jiných papírů obch. práva bylo by lze je připustiti jen pokud je usancí obvyklé).

Otázku náležitosti skripturního aktu a zastoupení v skripturním aktu upravuje zvlášť směnečný zákon. Stran obecných papírů na řad není v tomto směru zvláštních ustanovení ani v obchodním, ani v občanském zákoně, jako není o tom norem stran papírů znějících na majitele, pokud se týče papírů, znějících na jméno. V nedostatku speciálních ustanovení platí tu všeobecné normy o pravoplatnosti dotýčných jednání.

Otázka způsobilosti skripturně se zavazovati je řešena zvlášť ve směnečném a šekovém zákoně (sr. též skladištní zákon).

Při určitých cenných papírech, a to poukázkách*) a zejména u traty (která jest jen druhem poukázky), přichází pro vznik (hlavního) závazku skripturního v úvahu otázka přijetí, akceptu; je to skripturní akt, a to jednostranné právní jednání, kterýmž se zakládá samostatný skripturní závazek, který, jako vůbec skripturní zavazující akty, je pojmově samostatný, neodvislý od (základního) právního jednání, jsoucího podkladem vystavení dotýčného papíru. Podrobněji je upraven v zákoně směnečném.

Na rozdíl od směnky nemá u šeku (který je též určitým druhem poukázky) akcept místa, resp. stal-li se, považuje se za nenapsaný.

U některých papírů je speciálními normami upraven skripturní závazek nepřímý či regresní.

*) Z ustanovení občanského zákona o poukázce (asignaci) §§ 1400 a násl. vysvítá, že jediné přijetím poukázky asignátem (scil. vůči asignatáři) zakládá se závazek asignáta vůči asignatáři. Poukázka může býti písemná nebo ústní. Obdobné stanoví o poukázce obch. zák. v čl. 300, podle jehož druhé věty platí prohlášení o přijetí, napsané nebo podepsané na písemné poukázce, za platební slib, učiněný ve prospěch asignatáře. O kupeckých poukázkách, které jsou cennými papíry, má obch. zák. ustanovení v čl. 301 a násl. Akcept kupecké poukázky (3. odst., čl. 301) zakládá samostatný skripturní závazek akceptanta vůči tomu, v jehož prospěch byla poukázka vystavena nebo na něhož byla indosována; tento závazek je pojmově samostatný a neodvislý od právního podkladu vydání poukázky.

Sem patří normy směnečného*) a šekového zákona a dále ustanovení zákona skladištního z r. 1889 (pokud jde o varent). Místa má jen tam, kde jej zákon zvlášť stanoví (neplatí proto všeobecně u k u p e c k ý c h p o u k á z e k podle našeho obchodního zákona; podle slov. obchodního zákona však má i tu místo). O tom ještě v souvislosti se zmíníme níže.

Pokud pak se týká otázky vlastnického nabytí papíru osobou, odlišnou od závázaného, která je, pokud jde o rektapapíry a zpravidla i ordrepapíry, legitimovanou z papíru, tedy skripturně oprávněným (podmínka, směrodatná pro aktivní stránku skripturního poměru), čímž teprve vzhází právní poměr ze skriktury (neboť byť i, jak uvedeno, sepsání listiny bylo perfektním jednáním, nestačí samo o sobě ještě k založení nároku z listiny, neboť vystavitel papíru nechce zajistě býti sám sobě práv), třeba především si pamatovati, že nutno s jednotného hlediska posuzovati případy, kdy listina, již se týká, se dostala do oběhu, i bylo k ní nabyto vlastnictví osobou, odlišnou od skripturně závázaného s vůlí tohoto, jako když se tak stalo bez jeho vůle, jmenovitě byla-li mu — po vystavení — ukradena, nebo se ztratila anebo vůbec jakkoli se bez jeho vůle do oběhu dostala. Také v tomto směru se, byť i šlo jen o výjimečné případy, skvěle osvědčila shora zmíněná teorie Randova (ze smluvních teorií, budujících na vlastnické teorii, sluší se zmíniti v této souvislosti jmenovitě o oné, jež buduje na principu oferty ad incertam personam, jež i na tyto výjimečné případy pomýšlí).

Rozhodující je, aby se listina dostala do vlastnictví osoby, odlišné od skripturně závázaného; při tom je lhostejno, zda vlastnictví toho se nabylo derivativně nebo originárně, jako okupací odhozené listiny nebo jinak. Při tom pak dále platí singulerní normy občanského a obchodního zákona, pokud se týká směnečného zákona o nabytí vlastnictví i přes nedostatek práva auktorova; jsou to články 307, resp. 306 obch. zák., § 371 obč. zák. a § 76 změněného zákona, pokud se týče čl. 305 obch. zák. Z ustanovení těch, favorisujících usnadnění nabytí vlastnictví k cennému papíru s hlediska účelu a funkce jeho (jedná se především o cenné papíry: na majitele a na řad, kdežto, pokud běží o rektapapíry,

*) Pouze směnečně právním institutem je případ čestného akceptu, jakož vůbec směnečné honorace či intervence.

jež jsou nedokonalé cenné papíry, jest i použití čl. 306 obchodního zákona sporné; zastávají jest použití to, pokud běží o takové rektapapíry, na př. rektaakcie, u nichž je odevzdání papíru při cessi z povahy věci nutné), vyplývá, že každý bezelstný nabyvatel papíru čili každý bezelstný držitel papíru au porteur a ordrepapíru (při tomto zpravidla je ještě požadavek, aby byl legitimován z papíru podle příslušných ustanovení o legitimaci oprávněného ze směnky resp. vůbec z ordrepapíru — s výjimkou při nabytí papíru blankoindosamentem, kdy je situace stejná, jako při auporteurpapírech), jest vlastníkem dotyčného papíru a tudíž z něho oprávněným.

III. Jednotlivosti existujícího poměru ze skriptury.

Právně poměr ze skriptury (scil. dokonalé) trvá s papírem, jehož se týká, resp. je závislý na existenci skutkových podstat, v papíru obsažených.

Pokud se týká jednotlivostí, a to jak s hlediska skripturně zavázaného, tak s hlediska skripturně oprávněného, jest tu stručně uvést toto:

Obsah právního poměru, plynoucího z cenného papíru, jest, jak výše naznačeno, určen dotyčným papírem. Při tom arcí ve věci povšechných náležitostí jest užiti (všeobecných) zásad, jež platí vůbec pro právní jednání, pokud se týče příslušné právní poměry; to platí zejména o způsobilosti se zavazovati, o projevu vůle, možnosti odporovati pro omyl nebo donucení, o otázce souhlasu zákonného zástupce. Stran některých cenných papírů, jmenovitě směnky a šeku, jsou i v tomto směru speciální normy (na př. otázka pasivní způsobilosti směnečné, pasivní způsobilosti šekovní a j.). Skripturní závazek a jemu odpovídající nárok, pokud se týče právní poměr skripturní, je pak existenčně samostatný, nezávislý na mimoskripturních jednáních a pod.; na tom nic nemění to, že může v konkrétních případech býti obsah doplněn nebo pozměněn zvláštními vyhláškami — ty pak (resp. jejich obsah) se stávají integrující součástí obsahu skriptury. Také udání důvodu závazku (causa debendi), jímž může býti závazek a jemu odpovídající nárok charakterisován jako závazek ze

smlouvy společenské, z poměru nákladního, z poměru depositního a podobně, nemění, byť i měl dotyčný důvod původ v poměru mimoskripturním (společenské smlouvě, smlouvě nákladní, v poměru depositním při uložení zboží ve veřejném skladišti a pod.), i bylo se v skripturním prohlášení na to dovoláváno, ničeho na samostatnosti skripturního poměru a jeho nezávislosti na poměru mimoskripturním; má to arci vliv na otázku uplatňování námitky z kausy, v kterémžto směru platí pro tyto kausální papíry jiné zásady, než jaké platí pro papíry *abstractní*, u nichž řečeného odkazu na mimoskripturní poměr ve skripturním prohlášení vůbec není (podotknouti sluší, že pro obor našeho práva nelze sdíleti stanoviska německé doktriny — srv. jmenovitě Lehmann, *Zur Theorie der Wertpapiere* — že jsou dokonalé cenné papíry vesměs papíry *abstractní*. Naše právo připouští totiž *abstractní* jednání, a tedy i *abstractní* skriptury jen, kde to zákonem je výslovně připuštěno. Uvádí-li se ve prospěch tése o *abstractnosti* všech cenných papírů to, že je právo z nich úplně nezávislé na právním poměru, sluší k tomu uvést, že i když skripturní závazek udává *causam debendi*, na př. při skladním a nakládacím listu, platí i o těchto skripturách, že je řečený závazek resp. řečený právní poměr neodvislý od mimoskripturního poměru, spec. od přípravné smlouvy. To je přece základní princip, na kterém vůbec instituce skriptur spočívá. Ovšem tu sluší připustiti, že »skripturnost« ve smyslu naprosté neodvislosti, i nepřímé, t. j. v cestě námitek kausy, od mimoskripturního poměru jest nejdůsledněji provedena u *abstractních* skriptur, které v důsledku toho mohou při odstupňování skriptur co do jejich »dokonalosti« státi v čele). Z řečeného se podává odpověď na otázku poměru mezi mimoskripturním jednáním a kausou tohoto jednání a skripturním jednáním (scil. jednostranným) a kausou jeho, resp. lze nalézt odpověď k otázce, zda skripturní prohlášení jako takové je důvodem závazků.*)

Jak skripturní závazek (pasivní stránka příslušného právního poměru, jmenovitě *obligace*), tak i nárok (aktivní stránka) jsou — v důsledku řečené vlastnosti skriptur (do-

*) Slib obsažený ve skriptur. závazku může býti činěn v souvislosti nebo bez souvislosti s mimoskriptur. jednáním. Podle toho běží o kausální nebo *abstractní* skriptury.

konalých) — připoutány k papíru. Právní poměr ze skriptury tudíž trvá, se mění a konečně i zaniká s papírem. V tomto odstavci jest se stručně zmíniti o jednotlivostech existujícího poměru skripturního, a to především pokud běží o poměr mezi skripturně zavázaným a prvním oprávněným z papíru, resp. u těch papírů, kde přichází v úvahu přímý a nepřímý závazek ze skriptury, poměr mezi přímým zavázaným resp. za určitých předpokladů mezi nepřímým zavázaným a prvním oprávněným, a dále pokud běží o poměr zavázaného (zavázaných) ze skriptury k »nástupcům« prvého oprávněného (dalším nabyvatelům papíru, kteří jsou postupnými věřiteli z dotyčného papíru).

Otázce zániku skripturního poměru jest věnován čtvrtý odstavec tohoto pojednání.

A. Skripturní závazek obsahuje slib určitého plnění, a to především ve prospěch prvního oprávněného ze skriptury, t. j. pokud jde o ordrepapíry ve prospěch osoby, jménem v papíru uvedené (ve smyslu směnečněprávní terminologie (»remitenta«), které má býti plněno, pokud jde o auporteurpapíry, u nichž není osoba oprávněného vůbec jménem vyznačena, ve prospěch prvního nabyvatele papíru. Jde především o naznačení poměru mezi zavázaným z papíru (hlavním resp. přímým, za určitých předpokladů též nepřímým či regresním) a prvním oprávněným z papíru, tedy se již předpokládá pravoplatný vznik příslušného poměru. Tu hlavně se jedná o otázku výkonu práva ze skriptury a legitimace k výkonu tomu. S hlediska všeobecného i se zřetel k zvláštnostem skripturního poměru jest i při skripturách za to míti, že (podle vůle stran, jež je tu vydáním papíru projevem) má býti plněno jen proti vydání listiny plnícímu dlužníku i že je věřitel »povinen« se hlásiti u dlužníka o plnění tím, že papír prezentuje a konečně že dlužník se liberuje toliko, plní-li oprávněnému věřiteli, při čemž však jest, pokud běží o skriptury dokonalé, úprava otázky legitimace odchylná od obecných zásad práva občanského.

Skripturně zavázaný je tedy povinen plniti především prvnímu oprávněnému z papíru, jestliže předloží mu papír a když splnil, mu jej vrátil. Předložení papíru je, stejně jako potomní jeho vrácení, podmínkou splnění povinnosti skrip-

turně zavázaného. To platí v zásadě o všech papírech.*) Pokud jde o legitimaci oprávněného a její zkoumání zavázaným ze skriptury, platí u papírů na majitele a na řad, že jednak k legitimaci oprávněného stačí pouze, pokud jde o papíry na majitele, pouhá detence papíru, pokud jde o ordrepapíry, vedle detence též skripturní označení (jako remitent) — nemusí tedy presentant papíru dokazovati oprávnění (scil. vlastnictví), jednak že zavázaný smí plniti presentantu bez dalších průkazů, pokud nemá pochybnosti o oprávnění presentantově, ano není ani, nemá-li řečených pochyb, oprávněn zkoumati oprávnění presentantovo, jinak by ho stihaly následky (*morae solvendi*). Jen, má-li pochybnosti, je povinen žádati za průkaz oprávnění, neboť, kdyby přes to plnil, nezprošťuje se svého závazku proti oprávněnému z papíru. Jinak, plní-li bona fide pouhému presentantu papíru, zprošťuje se svého závazku, i kdyby příjemce plnění nebyl věřitelem z papíru. Naproti tomu u rektapapírů, s výjimkou těch, jež mají přičiněnu střídavou či alternativní *auporteur-doložku*, uvedené neplatí; tu pouhá detence papíru i skripturní označení v papíru (jako oprávněný) nestačí k legitimaci oprávněného, a dlužník nejen může, nýbrž i je povinen žádati na presentantu průkaz jeho oprávnění (scil. že osoba jménem v papíru uvedená a totožná s presentantem, je vlastníkem papíru), čili věřitel se musí dlužníku náležitě legitimovati podle obecných zásad práva občanského.

Skripturně zavázaný se k liberaci svého skripturního závazku nemůže dovolávati skutečností mimoskripturních (zejména se tedy nemůže i dovolávati kausy přípravného jednání, jež vedlo k vystavení papíru), ledaže by se staly součástí skripturního závazku tím, že bylo se na ně výslovně dovoláváno. Pouze žaluje-li oprávněný skripturně zavázaného, může týž — podle pozitivních ustanovení čl. 303, odst. 2 obch. zák. a § 87 směneč. zák. — uplatňovati námitky,

*) Je-li věřitel povinen papír předložit, mluví se o papírech presentačních, a není-li dlužník povinen plniti, nevrátí-li se mu papír, mluvíme, jde-li o papíry, vztahující se na zaplacení peněz nebo jiných zastup. věcí, o vyplacení papíru a o papírech výplatných. Pravidelně presentace i výplata papíru jsou spolu nerozlučny. Sluší ovšem pamatovati, že normálně není presentace hmotně právní podmínkou i není podstatnou, hlavní vlastností papíru, nýbrž jen vedlejší. S toho hlediska není odůvodněna zvlášť kategorie »presentačních papírů«. Jinak je tomu s otázkou vrácení papíru plnícímu dlužníku (srv. §§ 35, 50 směn. zák., čl. 303, odst. 3. obch. zák.).

jež jsou dány z příslušného (konkretního) poměru mezi dotčenými spornými stranami, t. j. v daném případě prvním oprávněným (remitentem) a zavázaným ze skriptury (na př. námitky z omylu a podvodu, donucení, bezdůvodného obohacení a j.). Zde tedy jediné je připuštěno, čeliti účinnosti skripturního závazku podle obecných zásad občanskoprávních (scil. uplatňováním námitek mimoskripturních). Jinak lze účinnosti skripturního papíru čeliti podle cit. ustanovení toliko námitkami, z obsahu listiny samé, resp. příslušného skripturního závazku vyplývajícími.*)

Uvedené o přípustnosti námitek skripturně zavázaného proti prvnímu skripturně oprávněnému platí v zásadě pro všechny druhy cenných papírů, jmenovitě i pro rektapapíry (ustanovení 2. odst. čl. 303 obch. zák. nelze omezovati jen na papíry indosovatelné, má arci pro rektapapíry význam, pokud běží o poměr mezi dlužníkem a prvním věřitelem z papíru).

V poměru mezi prvním oprávněným z papíru a zavázaným z papíru pozbývá vzhledem k povaze věci aktuálnosti rozlišování uvedených námitek na ty, jež působí proti každému věřiteli (působnost »in rem«) a na ty, jež působí pouze proti dotčenému věřiteli, s nímž je dlužník v konkrétním poměru (působnost »in personam«). Přes to i tu vzniká v poměru k posléz uvedeným »relativním« námitkám větší síla prvních »absolutních« námitek, ježto je tu dotčena sama existence závazku skripturního.

Tam, kde existují též skripturní závazky vedlejší (regresní), v případě, že nedošlo k plnění závazku hlavního (přímého), platí speciální normy o podmínkách pro uplatňování příslušných (regresních) nároků (o tom jedná se jmenovitě v právu směnečném).

B. V otázce právního poměru osoby zavázané k nástupcům prvního oprávněného, pokud se týče převodu práva z cenného papíru, jeví se — ještě význačněji, než v jiných směrech — zásadní rozdíl mezi cennými papíry znějícími na řadu a na majitele, a papíry znějícími na jméno. V tomto ohledu jest zejména odůvodněno rozlišování mezi cennými papíry

*) O námitkách, přípustných u směnky, jedná § 87 směneč. zákona, jenž je — přes částečně odchylnou textaci — pojmově stejný jako ustanovení 2. odst., čl. 303 obch. zákona.

dokonalými na jedné straně (ordre a auporteurpapíry) a nedokonalými na druhé straně (rektapapíry), pokud se týče rozlišování mezi skripturami dokonalými a nedokonalými. Z toho, co bylo již naznačeno, totiž vysvítá, že rozlišení toto nejeví se, nehledíc k otázce vlastnického nabytí papíru a k otázce legitimace oprávněného a jejího zkoušení, aktuálním v poměru mezi prvním oprávněným a zavázaným z papíru; tu lze nejen při ordrepapírech a při auporteurpapírech, nýbrž i při rektapapírech mluvit o závazku secundum scripturam i platí jmenovitě v otázce přípustnosti námitek dlužníkůvých v podstatě totéž. Zato však při převodu práva z papíru z osoby, původně oprávněné, na osobu další, nastává u rektapapírů zásadní rozdíl proti prve uvedeným papírům. Nikoli snad z toho důvodu, že by snad šlo u rektapapírů o nepřevoditelnost práva*) (v té příčině neplatí stran rektapapírů něco zvláštního), nýbrž z toho důvodu, že tu běží vždy pouze o obecný (občanskoprávní) způsob převodu, nikoli, jako u papírů na řad a na majitele, o způsob převodu speciální, zvláštní účinky jevící, při němž vlastně ani o »převodu práva« či o »sukcesi v právo předchůdce« dobře mluvit nelze. U posléz uvedených papírů platí v uvedeném směru toto: U papírů na majitele a na řad jest listina netoliko pokud jde o výkon, nýbrž i pokud jde o trvání práva, a dále i pokud jde o jeho převod hmotněprávně nutnou podmínkou (právo se tu poutá k vlastnictví listiny a je též provází, takže má povahu, možno říci, práva vázaného). V posléz uvedeném směru platí, že skripturní pohledávka se nepřevádí cessí, nýbrž pouze tím, že někdo jiný nabude vlastnického práva k papíru, nabude tím i pohledávky skripturní, a to nezávisle na tom, jaké bylo postavení dřívějšího věřitele a jaký byl konkrétní poměr mezi ním a skripturním dlužníkem. Z toho plyne, že dlužník nemůže novému nabyvateli namítati tyto skutečnosti »z osoby předchůdce«, ledaže nabyvatel věděl o těchto skutečnostech, jež mohl namítati dlužník proti dřívějšímu věřiteli, i lze s hlediska vědomosti o tom při nabytí papíru mluvit o nepoctivém nabytí papíru. Uvedené

*) Na př. rektasměnka je převoditelná, jako vůbec každá směnka, ale nikoli indosamentem, nýbrž cessí. Opačně arci také směnka, resp. právo z ní, byť i nešlo o rektasměnku, může býti převedena cessí, arci nikoli s účinky indosamentu.

platí jak ohledně ordrepapírů (tu mluví se o vyloučení námitek z osoby indosantovy), tak i ohledně auporteurpapírů, arci nešlo-li o záměnu občanskoprávní.

Jinak je tomu u rektapapírů, u kterých řečeného rozsahu vázanosti práva k listině není a u nichž se jmenovitě převod práva děje pouze obecnoprávním způsobem, totiž cessí. Kdežto u prve uvedených papírů dlužník z papíru nemůže nástupci prvního, resp. dalších oprávněných, pokud jde o bona fide nabyvatele, namítati skutečnosti, podávající se z konkrétního poměru mezi ním a předchůdcem nabyvatele, může zavázaný z rektapapírů také tyto námitky proti nástupci uplatňovati. Kromě toho arci může uplatňovati i námitky, podávající se z bezprostředního jeho (konkrétního) poměru k právě vymáhajícímu věřiteli z papíru a samozřejmě i námitky vyplývající z obsahu papíru, tak jak to platí i stran papírů na řad a na majitele.

Z uvedeného se podává, že zmíněné třídění námitek na absolutní a relativní má speciální význam pokud běží o auporteur a ordrepapíry, a to když došlo k záměně v osobě věřitele, arci nikoli způsobem občanskoprávním. V tom právě, že relativní námitky odpadají, když došlo k záměně osoby skripturního oprávněného, a to při ordrepapírech indosamentem (příp. tak zvanou blanko-tradicí), při auporteurpapírech tradicí papíru, tkví zásadní rozdíl vůči občanskoprávní záměně v osobě věřitele, jaká existuje u rektapapírů.

Pokud jde o legitimaci nástupce oprávněného z papíru, platí, pokud jde o auporteurpapíry, totéž, jak tomu je u prvního oprávněného z papíru (totiž k legitimaci dostačí pouhá detence papíru), pokud pak jde o papíry na řad, určuje se skripturní legitimace (a to nejen pokud jde o směnku, nýbrž i — v důsledku čl. 305 obch. zák. — pokud jde o ordrepapíry vůbec) podle § 32 směn. zák. (legitimován je poslední indosatář, dosahuje-li až k němu nepřetržitá řada indosací; jde-li arci o blanko-indosament, t. j. indosaci bez údaje osoby indosatářovy, odpadá zvláštní skripturní legitimace věřitelská, i stačí také tu v tomto ohledu pouhá detence takového ordrepapíru). O zkoušení legitimace (pravosti indosamentů) platí totéž, co shora v odst. A bylo naznačeno.

U rektapapírů arciť — vzhledem k uvedenému o záměně v osobě věřitelově — platí pro legitimace nástupce

oprávněného zásady všeobecné. Udává-li se tedy jako presentant osoba, rozdílná od prvního oprávněného (věřitele, v papíru jménem vyznačeného), musí prokázati svůj právní poměr k osobě oné, na základě něhož jest oprávněna plnění žádati (jmenovitě: jako singulární nebo universální sukcesor, nebo jako zástupce prvního oprávněného a podob.). Také tu arci nastává modifikace, jde-li o rektapapíry se střídavou auporteurdoložkou, kdy věřitel je zbaven zmíněné povinnosti, podati průkaz svého práva, resp. dlužník je prost povinnosti zkoušení presentantova oprávnění, je-li o plnění dožádán. (Podotknouti třeba, že přičinění uvedené auporteurdoložky jinak ničeho nemění na základní povaze dotyčného papíru, který zůstává i nadále rektapapírem, takže jmenovitě i převod práva z něho se děje podle zásad občanskoprávních. Arciž má i tu zmíněná doložka význam legitimačního usnadnění a v úvahu přicházející výhody jak pro věřitele, tak i pro dlužníka, o plnění dožádaného.)

Také stran podmínek, jež jsou předeepsány pro uplatňování regresních nároků dalších nástupců prvního oprávněného, v případě, že nedošlo k plnění hlavního (přímého) závazku, platí obdobně totéž, co platí o této věci, jde-li o prvního oprávněného z papíru (sr. výše sub A in fine).

IV. Z á n i k p r á v n í h o p o m ě r u z e s k r i p t u r y .

Splnění povinnosti skripturně zavázaného (výplata papíru) nemusí ještě míti za následek absolutní zánik právního poměru ze skriptury. Nebyl-li totiž papír při plnění vrácen zavázanému a nabyly-li jeho vlastnictví třetí osoby bona fide (totiž nevěděly o výplatě, resp. věděti nemohly), lze mluvit jen o r e l a t i v n í m z á n i k u, totiž pouze v poměru k určitému věřiteli (jemuž bylo plněno). Tu právě vyniká význam vrácení papíru při plnění dlužníkem a objevuje se opětně význam cenného papíru jakožto nositele právního poměru, jehož se týká, s jehož novým vlastnickým nabytím je vždy spojeno nové věřitelství z papíru, třeba bylo již z papíru plněno. Ovšem to doslova platí jen, kde existence právního poměru je cele závislá na cenném papíru, tedy u dokonalých skriptur. Již z naznačeného vyplývá, že pro zánik právního poměru neplatí pouze obecné předpisy o zániku poměrů občanskoprávních a že tu, nehledíc k některým speciálním nor-

mám, hlavně směnečně-právním, nastává modifikace již v důsledku samé podstaty dokonalých skriptur. To platí hlavně v tom směru, že u dokonalých skriptur zaniká s listinou i příslušný skripturní poměr právní. Naproti tomu u nedokonalých skriptur, jakými jsou rektapapíry, zánik právního poměru, jehož se týká dotčený papír, na listině nezávisí; není totiž i co do trvání právního poměru u rektapapírů oné vzájemné souvislosti s existencí dotčené listiny, jako tomu je u papírů na majitele i na řad. Ovšem — s h l e d í s k a v ý k o n u p r á v a — jest existence u rektapapíru pro věřitele, pokud běží o výkon dotčeného práva, zpravidla právně relevantní (s kteréhož hlediska má arci i tu ústav amortisace význam).

Se zřením pak k tomu, že u rektapapíru může dojít k záměně věřitelské pouze podle obecných norem (o cessi práva), takže tu není při záměně věřitelské oné situace, jaká je u papírů na řad a na majitele, u nichž, jak výše uvedeno, nelze z povahy věci ani o sukcesi v právo předchozího oprávněného mluvit (každý nový oprávněný při vlastnickém nabytí dotyčného papíru nabývá práva z papíru samostatně, neodvisle od právního postavení svého předchůdce), nemůže tu ani dojít ke shora uvedenému relativnímu zániku; zánikem právního poměru z rektapapíru končí i funkce rektapapíru.

Vzhledem k uvedenému má skutečnost zániku příslušné listiny pro dotyčný právní poměr jiný význam u papírů na majitele a na řad než u papírů na jméno, čili jest i v tomto ohledu »skripturnost« papíru na řad a na majitele důsledněji provedena než upapírů na jméno.

O zániku skripturních obligací směnečných, a to z důvodů specificky směnečněprávních (na rozdíl od občansko-právních důvodů zániku skripturní obligace, resp. vůbec skripturních právních poměrů, kde jde o zánik určité obligace, resp. určitého poměru), totiž o promlčení směnečném a dále směnečné obmeškání či prejudici, kdy jde o zánik směnečné obligace a závaznosti skripturního aktu vůbec, platí speciální normy směnečného práva, i jest v tom směru odkázati k výkladům směnečného práva.

V této souvislosti budiž ad vocem zániku dokonalého cenného papíru a ústavu, zjednávacího částečnou náhradu

v případě tom, totiž amortisace, co nejstručněji podotknuto toto:

Třeba rozeznávati ztrátu a zničení listiny; v posledním případě lze pak opět rozeznávati úplný zmar hmotného podkladu listinného a pouhý zmar (výmaz) skripturního prohlášení, aniž listina vzala za své.

Při ztrátě cenného papíru je aktuální ztráta vlastnictví cenného papíru, neboť tu může nastati případ, že kdo jiný nabude vlastnictví dotyčného papíru, a to je-li bona fide, i přes to, že jde o papír ztracený, čímž pak nabude i oprávnění z tohoto papíru. Této situace arci při úplném zničení papíru není, neboť tu již není hmotného substrátu, k němuž by kdo jiný mohl získati vlastnictví. Ovšem i tu zničením listiny se ruší vlastnictví k listině, čímž pak zaniká právo z papíru. Pokud jde o zmar skripturních prohlášení, při němž listina — jakožto hmotný podklad — trvá dál, jde především o fysický zmar skripturního aktu, zakládajícího skripturní závazek (úplné odstranění skripturního prohlášení, takže toto fysicky dále neeksistuje). Pokud se tímto skripturním aktem zakládají práva, zanikají arciť tato při tomto zmaru (pokud se týká ustanovení směnečného zákona, sem spadajících, platí, že pokud se fysický zmar týká podstatné náležitosti směnky, zanikají zásadně i všechna práva ze směnky; na-proti tomu však zmar skripturního aktu směnečného, který není podstatnou náležitostí směnky, netýká se o sobě ostatních závazků práva ze směnky).

Od tohoto fysického zmaření skripturního aktu jest lišiti odstranění jeho ve smyslu právního aktu, totiž opatření, jímž se tento akt, fysicky dále trvající, zrušuje (odvolává), jmenovitě škrtnutí jeho. Toto opatření má svou relevanci, arciť jen, děje-li se osobou povolanou a nikoli bezprávně, což určiti jest podle konkrétního případu. Také tu má speciální předpis směnečný zákon v § 19, odst. 4, podle něhož směnečný akcept, byv jednou na směnku napsán, nemůže býti již vzat zpět.

Institute umoření či amortisace listiny, která je všeobecně normována v dosud platném císařském nařízení z 31. VIII. 1915, č. 257 ř. z.,*) nevztahuje se pouze na cenné pa-

*) Cit. nařízením zůstala nedotčena některá speciální ustanovení o amortisaci, jmenovitě ust. směneč. řádu, nyní zákona směnečného.

píry, nýbrž vůbec na listiny, na jejichž prohlášení za umoření (právně bezúčinné) může kdos míti právní zájem; s toho hlediska sem patří listiny, byť i jinak nebyly faktorem, nutným pro existenci dotyčného právního poměru.

Spadají tedy pod dosah cit. nařízení také pouhé listiny průvodní, a listiny pouze legitimační. Pokud se speciálně cenných papírů týká, a to i (nedokonalých) cenných papírů na jméno znějících, u kterých, jak shora uvedeno, je listina hmotněprávní podmínkou pro výkon práva, skýtá provedení amortisačního řízení — amortisační dekret — náhradu za ztracený nebo zničený papír, a to rovnocennou co do funkce ztraceného nebo zničeného papíru; amortisant může na základě amortisačního dekretu uplatniti práva, která mu přísluší z dotyčné listiny, může však také žádati vyhotovení listiny nové náhradou za amortisační dekret, t. j. tak zv. konstituční účinek amortisace (pokud papír vešel ve vlastnictví třetího poctivého nabyvatele, který z papíru toho nabyt práv, ztrácí tento poctivý nabyvatel tato práva, jestliže se nepřihlásí k ediktu, resp. nepředloží papír, jinak, nebyl-li amortisant vlastníkem papíru, může vlastník papíru po provedení amortisace žádati, aby amortisant postoupil mu nároky, které vzešly z amortisace). Listina, stran které byla provedena amortisace, pozbývá amortisačním dekretem právní relevance (to jest t. zv. kasatorní účinek amortisace, který se jeví v tom, že kdo je té doby vlastníkem listiny, ztrácí své právo, je-li podmíněno existencí listiny).

L i t e r a t u r a: Hermann-Otavský: O právní povaze rektapapírů. O obchodech podle IV. knihy obch. zák. Českosl. právo směnečné. — Randa, K teorii cenných papírů, ve Sborníku věd právních, roč. II. — Šikl, Teorie závazků skripturních. — Sedláček, O materiálněprávní funkci pojistky. Papíry cenné, ve Slovníku veřej. práva. — Pavlíček, Právo listů zástavních. — Rouček, Nové českosl. právo směnečné. — Lehman, Zur Theorie der Wertpapiere. — Wietauch, Wechsel und seine zivilrechtliche Grundlage. — Jacobi, Grundriß der Wertpapiere. — Unger, Inhaberpapiere. — Brunner, Wertpapiere.

Tato ustanovení platí i stran některých jiných papírů, jmenovitě šeku a skladištního listu a dále papírů podle čl. 301 obch. zák.
